

IŠKILMINGO POSĖDŽIO KALBŲ PROBLEMATIKA IR PRASMĖ

ANDRIUS VAIŠNYS

*Vilniaus universiteto Žurnalistikos institutas
Vilnius University Institute of Journalism
Bernardinų g. 11, LT-01124 Vilnius
El. paštas andrius.vaišnys@ij.vu.lt*

Santrauka

Kalbų sakymas nacionaliniame parlamente apskritai yra iškilmingas ritualas, kuriam suteikiama forma, paskelbiant temą ir apibrėžiant laiką, iš anksto numatant tinkamus paskelbti svarbią mintį kalbėtojus; taigi numanomas ir ritualo turinys. Kokios reikšmės turi iškilmingos kalbos dabartiniame parlamente – tautos atstovybėje, kai jos sakomos itin svarbiomis progomis?

Autorius atsakys į šį klausimą, ne tik svarstydamas, koks yra ritualo tikslas, bet ir darydamas prielaidą, kad šis – iškilmingo ritualo (kalbų sakymo) tikslas siaurinamas, nes tampa formaliu politiniame kalendoriuje pažymėtų datų įprasminimu. Kalbėdami apie iškilmingų kalbų ir kalbėtojų reikšmę ir vaidmenį, privalome patikslinti ritualo problemą, iškeldami ir antrą klausimą: ar iš tikrųjų turi reikšmės iškilminguose Lietuvos Respublikos Seimo minėjimuose, kas ir kaip pasakoma?

Esminiai žodžiai: Seimo posėdis; kalba; kalbėtojas; retorika; oratorius; valstybinis minėjimas; poveikis.

Iškilmingas minėjimas – tai renginys ir reginys, kuris parlamentinėje valstybėje sukuriamas tam tikromis kalendorinėmis progomis jos politikos tęstinumo principams patvirtinti. Objektiviai vertinant bet kurį minėjimą, dera atsižvelgti į minimo reiškinių, įvykio ar asmenybės reikšmę ir įtaką Lietuvos politikai, politikos veikėjų interesą kviečiant atitinkamus kalbėtojus, kalbėtojų vaidmenį visuomenėje ir jų kompetenciją, renginio tikslą.

Autorius, pasirinkdamas parlamento posėdį, siūlo įvertinti kalbas iš vieno Seimo posėdžio ir iširti, ar kalbėtojai, paskelbę savo tekstus, padėjo suvokti iškilmingo minėjimo prasmę.

Siūlau aptarti vieną išskirtinį atvejį: kaip buvo paminėta Lietuvos Respublikos Seimo posėdyje ypatinga mūsų valstybės istorinė sukaktis – Lietuviškos spaudos atgavimo 100-metis 2004 m. gegužės 7 d.¹

Iš viso buvo pasakytos 9 kalbos. Spręsti apie tai, ar tai daug, kiekvieną kartą galima tik išsiaiškinius tris dalykus: pirma, ar jos ilgai truko (retorikos požiūriu, ar kalbėtojas tinkamai išnaudojo skirtą laiką?); antra, ar jų kalbėtojai turėjo iš karto apibrėžtas temas; trečia, ar kalbų sakytojai buvo iškalbūs. Į visus šiuos klausimus būtų galima atsakyti beveik teigiamai, jeigu mes tas kalbas tik skaitysimė. Tačiau dabar išlieka galimybė jas iš naujo išklausti². Ir tai reiškia, kad posėdį galima vertinti prieštaringai: ilga kalba gali būti įdomesnė už trumpą, tačiau ji turi būti viena. Kai ilgų kalbų yra daugiau, tuomet reikia įvertinti jų turinį (problematiką), oratorystę (galimą įtaigą), kalbėtojo socialinį statusą (kompetenciją ir įgytą pripažinimą visuomenėje).

Parlamentas *a priori* yra *kalbykla*. Taigi atvykstant į Seimo posėdį būtina nusiteikti, kad teks klausytis kalbų: į jas įsiklausyti, suvokti, stebėti oratorių pasirodymą, klausytojų reakciją ir galiausiai padaryti išva-

¹ Lietuvos Respublikos VIII Seimo trisdešimt aštuntas (520) posėdis, skirtas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečiui paminėti. *Seimo stenogramos*.

² www.lrs.lt/posedeiai

dą – kodėl jų klausėmės ir koks tų kalbų poveikis. Pabrėžiant, ko reikėtų tikėtis Seimo posėdyje, verta priminti auditorijos – klausytojų sudėtį. Viena dalį, be abejonės, sudaro parlamento nariai. Kita dalis – oficialiai kvieisti dalyviai – valstybės ir visuomeninių organizacijų vadovai arba atstovai, atitinkamos visuomeninės srities, susijusios su posėdžio tema, darbuotojai.

Kita svarbi sąlyga, kurią būtina pabrėžti, yra dviejų veiksmų; pirmas – tai visuomenės reakcija į paskelbtas mintis, informacijos atspindėjimas masinės komunikacijos priemonėse, antras – kalbose pateiktų idėjų, pasiūlymų, iškeltų problemų vertinimas tuose socialiniuose institutuose, kuriems derėtų atsiliiepti į pagrindinėje valstybės salėje viešai paskelbtus dalykus.

Seimo stenogramoje lieka požymių, kurie iš esmės nesvarbūs viso įvykio kontekste, tačiau politikos tyrinėtoji padeda suvokti aplinkybes: kokia yra auditorija ir kaip ji pasiruošusi priimti skelbiamą arba numanomą skelbti informaciją. Aptariamo posėdžio pradžioje posėdžiui pirmininkavęs laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas Česlovas Juršėnas³ replikavo: „Opozicija triukšmauja, nerimauja, tai aš noriu įspėti, kad reikia laikytis tvarkos ir ramybės per iškilmingą posėdį. O šis posėdis yra sušauktas Seimo valdybos iniciatyva (...)“⁴. Ši pastaba atspindi tik dalies auditorijos – Seimo narių elgesį. Autoriui žinoma, kad tuo metu į posėdį vėlavo Ministras Pirmininkas Algirdas Mykolas Brazauskas, kurio Seimo vadovybė manė laukti delsdama pradėti iškilmingą posėdį. Kita vertus, tos dalies – Seimo narių nedėmesingumas, kaip galima manyti, charakterizuoja nepakankamai rimtą požiūrį į renginį. Ši pradžia mus verčia atkreipti dėmesį į politinės kultūros sąvoką, kuri taip pat bus įvertinta kaip svarbus veiksnys rengiant iškilmingą minėjimą (minėjimus) nacionaliniame parla-

³ Tuo metu Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas laikinai ėjo Prezidento pareigas ir dalyvavo posėdyje kaip laikinasis valstybės vadovas. Parlamentaras Česlovas Juršėnas buvo ir Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo komisijos pirmininkas.

⁴ Lietuvos Respublikos VIII Seimo trisdešimt aštuntas (520) posėdis, skirtas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečiui paminėti. *Seimo stenogramos*.

mente. [spūdį] apie minėjimo suvokimą tarp parlamentarų sustiprintų tiksliai informacija apie lankomumą, tačiau šis faktas neatsispindi posėdžio protokole⁵. Tiriamuoju atveju gali būti svarbus trečiųjų šalių (dalyvių – svečių) liudijimas, kad posėdyje dalyvavo „nedaug Seimo narių“.

Dabar pažvelkime į kalbėtojus.

Istorikas Aivas Ragauskas – Vilniaus pedagoginio universiteto proktorius⁶, Šilutės raštijos ir knygų draugijos pirmininkė, Fridricho Bajoraičio bibliotekos vedėja Dalia Užpelkienė, Kauno rajono Salių pagrindinės „ab“ spaustuvės steigėjas, disidentas Vytautas Andziulis, Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto direktorė dr. Audronė Nugaraitė, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, „Literatūros ir meno“ savaitraščio vyriausiasis redaktorius, poetas Kornelijus Platelis, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Lietuvos dailininkų sąjungos pirmininkas Vaclovas Krutinis, Kanados „Tėviškės žiburių“ laikraščio redaktorė, leidėjų valdybos pirmininkė Ramūnė Sakalaitė-Jonaitienė ir Česlovas Juršėnas.

Kaip jau minėjome, ritualas Seime turi formą, kuriai suteikiamas turinys, įvertinant pakviestų kalbėtojų kompetenciją – ar jie tikrai turi ir gali ką pareikšti įstatymų leidybos salėje konkrečia proga. Vadinasi, oratoriais kviečiami tie asmenys, kurie turi turėti sąsajų su paskelbta ritualo tema. Neabejotinai šiuo požiūriu pakviestus kalbėtojus į Spaudos atgavimo 100-mečio minėjimą vienija jų patyrimas ir darbas atitinkamose srityse, kurios yra susijusios su lietuviškos spaudos atgavimo raida, lituanistinio paveldo išsaugojimu, spaudos kultūros plėtojimu, naujoviška veikla įprasminant ir vertinant spaudos draudimo laikotarpį.

Kita vertus, formalus asmenų dalyvavimas, atsižvelgiant į jų pareigas, nėra pateisinamas tuo atveju, jeigu mes nesame tikri, kad tai yra žmonės, turintys svarbios ir įdomios informacijos įstatymų leidėjams ir parlamento svečiams, dalyvausiantiems iškilmingame posėdyje.

⁵ Stebėtojas tik galėtų patvirtinti, kad tuo metu atvyko mažiau kaip pusė Seimo narių.

⁶ Aivas Ragauskas yra „Parlamento studijų“ redakcinės kolegijos pirmininkas; žurnalas buvo įsteigtas 2004 m. gegužės 14 d.

Taigi būtina įvertinti pasakytų kalbų turinį⁷.

Pagrindinį impulsą turėjo suteikti pirma kalba: tas oratorius, kuris iškilmingame posėdyje skelbia kalbas pirmasis, tarsi nubrėžia istorinės reikšmės gaires, tinkamai nuteikdamas ne tik posėdžio dalyvius (klausytojus), bet ir siūlydamas į savo esmines (kad ir prieštaringas) pastabas atsižvelgti kitus kalbėtojus. Štai ritualo „taisyklė“, kurios paiso politinę kultūrą išmanantys kalbėtojai – nepriklausomai nuo to, ar jie būna geri oratoriai (ar tik tam tikrų tiesų, atitinkančių jų kompetenciją, sakytojai). Vadinas, pirmasis oratorius turi suvokti, kokios reikšmės turi auditorijai jo kalba: kai jo paskelbti dalykai tampa aktualūs auditorijai, tada jis pateisina lūkesčius. Renginyje atsiranda struktūrinė problema tada, kai pirma kalba nesutampa su auditorijos lūkesčiais, kai joje trūksta šiuolaikiško požiūrio į temą, kai joje nenuskamba įdomių įžvalgų, į kurias galėtų atsižvelgti kiti kalbėtojai.

Pirmasis aptariamajame posėdyje kalbą pasakė A. Ragauskas. Stenograma liudija, kad istorikas jau pirmu sakiniu išprovokavo klausytoją suklusti, apibūdindamas: „(...) tai džiaugsminga, tačiau kartu ir *baisoka* (išskirta *autorius*) sukaktis“. Įdėmus klausytojas netruko išgirsti, kad istorikas tikrai siūlo atsižvelgti, iš ko sudedama istorija: „Nepaliaujojamoje, nuolat besikeičiančioje praeities, dabarties ir ateities sankirtoje sukuriamos praeities versijos“. Kalbos autorius, žinoma, įvardija mokslininkus, kurie gana giliai yra ištyrę spaudos draudimą, tačiau pats pasiūlė „prisiminti, kad spaudinys XIX a. antrosios pusės lietuvių visuomenėje, ypač liaudies kultūroje, dar nevaicino tokio vaidmens kaip šiuolaikinėje Lietuvoje, o besiformuojanti lietuvių inteligentija vartojo lenkų, rusų bei kitas kalbas“. Ir teigė, kad vis dar aktualu išsamiau „nušviesti“ spaudos draudimo ir rusifikacijos santykį. Kitaip tariant, dar ne visi prieštaringi XIX a. pabaigos–XX a. pradžios dalykai yra išnagrinėti ir atvirai paskelbti. Čia nuskambėjo itin svarbus politikams teiginys: „Mūsų geopolitinėje erdvėje yra ir bus nuolat svarbu tirti ne tik Lietuvos ir Rusijos santykių praeitį,

⁷ Lietuvos Respublikos VIII Seimo trisdešimt aštuntas (520) posėdis, skirtas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečiui paminėti. *Seimo stenogramos*.

bet ir prognozuoti ateitį“. Taigi spaudos atgavimo pasekmės išlieka akivaizdžios šiuolaikinei Lietuvos politikai, perspėja istorikas.

Turime suvokti, kad kai kurie istorijos dalykai Lietuvos politinėje kultūroje turi nepakankamai įtakos, istorija yra „tarnaitė“ išskirtinių politinių datų atvejais, bet pernelyg mažai jos tyrimais naudojamosi įžvalgoms padaryti. Taigi istoriko teiginiai ne tik nuskamba šiuolaikiškai, jie galėtų būti kaip svarus paskatinimas vykdyti valstybinės reikšmės istorinius tyrimus. Čia įžvelgiame pirmą problemą, kuri pateikta – kad ir nestipriai išryškinant – paminėto posėdžio metu. Kalbėtojas paragino „padaryti viską“ istorinio paveldo įamžinimo erdvėje; taip pat priminė nepamiršti, kad „mes atsakingi už lietuvišką žodį ir Lietuvoje, ir svetur – Punske, Pelesoje ir kitur“.

Suprantama, šie paraginimai atrodytų kaip bendro pobūdžio teiginiai, jeigu mes neatkreiptume į juos dėmesio visų kitų kalbų kontekste. Kaip minėjome, pirmąją kalbą turėjo būti nubrėžtos esminės teminės gairės; tiriamuoju atveju A. Ragauskio kalba suteikė tokį impulsą minėjimui. „Paveldo“ sąvoka, kartą nuskambėjusi pirmoje kalboje, randa ryškesnio atspalvio kitose.

Dalia Užpelkienė prabyla apie modernios bibliotekos viziją ir apie „akivaizdžią skolą“ – į lietuviškos spaudos atgavimo renginių jubiliejinės programos 5 dalį įtrauktų naujų ir iki šiol nebuvousių dokumentų leidybą⁸. Ir tuojau pat kalbos autorė primena Vyriausybei bibliotekų profesinės bendruomenės kreipimąsi, kad „sėkminga demokratijos plėtra (...) turi būti grindžiama žinių naudojimu, jų atvirumu ir prieinamumu lygiomis teisėmis visiems bendruomenių piliečiams“, taip pat pareikštą paramą Žinių ekonomikos ministerijai įkurti. D. Užpelkienė turi atsakymą į klausimą, kaip knygnešystės – tam tikrą kultūros paveldo dalį būtų galima perduoti naujoms kartoms: tai – bibliotekų, muziejų ir archyvų saugomo paveldo spartesnis skaitmeninimas. Tai yra antra problema, aiškiai pasakyta posėdžio dalyviams. Rašytinio (rankraštinio, dokumentinio)

⁸ *Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo programa*. Vilnius, 2004.

paveldo skaitmeninimas vis labiau tampa aktualus jau vien dėl nuolat gausėjančios naujos literatūros; tuo tarpu išliekamąją vertę turintiems originalams nebepakanka priskirtos „saugotinos funkcijos“.

Birutė Kulnytė taip pat pritarė, kad reikia „atviresnių, gilesnių“ draudimo laikotarpio tyrimų. Tačiau kalbėtoja išplečia rūpinimosi paveldu reikalavimą ir atsakomybės vertinimą, atkreipdama klausytojų dėmesį: „argi nekeista, kad net Vasario 16-osios Aktas nebuvo registruotas Lietuvos valstybės archyve?“ Šis klausimas priverčia vėl suklusti, nes B. Kulnytė prabyla apie paveldo atkūrimą, išsaugojimą, susigrąžinimą jau nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos: „turime konstatuoti, kad istorinio, kultūrinio paveldo apsauga, tyrinėjimai, paieškos, pateikimas tebėra svarbi nacionalinė problema“. Taigi posėdžio metu įstatymų leidėjams, vykdytojams iškeliamas ir politinis istorinės atsakomybės klausimas, ir lietuvių paveldo išsaugojimo, jo paieškos, pateikimo visuomenei rūpestis – jis itin aktualus prabėgus 100-mečiui, kai buvo susigrąžinta lietuviško žodžio lotyniškais rašmenimis teisė. Tai – teisė į sąsają su lotyniškąja kultūra. B. Kulnytė politikų akivaizdoje primena, jog ir jiems būtina laikytis nuoseklumo ne tik ieškant paveldo, bet ir priimant ūkinius sprendimus, susijusius su paveldo išsaugojimu. Kaip išskirtinį nenuoseklių veiksmų atvejį, kalbėdama Seimo salėje, B. Kulnytė siūlo „pažvelgti į buvusio parlamento rūmus Kaune“, kur, pasak prelegentės, buvusi Seimo posėdžių salė⁹ Konstitucijos sukakčių proga buvo suremontuota, o visas pastatas liko ir tebėra pažadų planuose¹⁰. Šis priekaištas dėl pačių parlamentarų „užmaršumo“ globoti parlamentarizmo istoriją liudijančius objektus galėtų atverti dar platesnį viešų kalbų poveikio tyrimą: pavyzdžiui, ar teiginiai kalbose, pasakomose kitų iškilmingų renginių metu (kaip antai, atidengiant paminklinę lentą prie buvusių Seimo rūmų Kaune 2002 m.) yra

⁹ Minimuose rūmuose Kaune, Gimnazijos g., 1920–1927 metais posėdžiavo Steigiamasis, I, II, III Seimai.

¹⁰ Salė suremontuota 2002 m. Surengtose iškilmėse Seimo Pirmininkas ir Ministras Pirmininkas atidengė paminklinę lentą, paskelbė būtinumą suremontuoti visus rūmus, turinčius parlamentarizmui istorinės reikšmės.

pripažįstami kaip dokumentinis įsipareigojimas; ar jie įrašomi tekstuose kaip planuojamų darbų paskelbimas?

Tuo tarpu pranešėjos B. Kulnytės iškeltas Seimo tribūnoje netinkamos politikos atvejis skamba kaip įtaigi iliustracija minimų paveldo problemų kontekste; skaitant šią kalbą, galima suvokti, jog Lietuvoje galima formuluoti platesnę problemą: ar egzistuoja paveldo politika. O Seimo posėdžio tribūna – tai vieta apibendrinimams ir aiškiai formuluojamoms nuostatomis skelbti, bet ne skundams teikti. Taigi B. Kulnytė, kaip ir kiti kalbėtojai, kuriems rūpėjo opi paveldo problema, tik atvėrė, atsiradus progai, svarbų trūkumą Lietuvos kultūros politikoje: lituanistinis paveldas turi įgyti sutelkto valstybinio domėjimosi rūpestį keliomis kryptimis – išsaugojimo, paieškos, atkūrimo. Ir įdomiausia, kad šiems dalykams taip pat suteikė reikšmės laikinasis Seimo Pirmininkas Česlovas Juršėnas. Paskutinė kalba renginyje išskirtina jos autoriaus gebėjimu apibendrinti tik ką paskelbtus dalykus. Antai oratorius pabrėžė: „turime surasti kokybiškai naujas galimybes spręsti nacionalinio paveldo problemas, kaupiti, saugoti, restauruoti ir pristatyti tiek mūsų, tiek užsienio visuomenei paminklines vertybes, mūsų tautai svarbių įvykių autentiškus dokumentus, (...) lietuvių istoriją liudijančius daiktus“. Pagaliau Seimo tribūnoje paties politiko buvo paskelbta retoriška mintis, siejanti Lietuvos paveldo išsaugojimą su naryste Europos Sąjungoje¹¹. Č. Juršėnas konstatavo, kad daug vertybių buvo išgabenta svetur ir paklausė: „gal Europos Sąjungos narystė ir tam suteiks reikšmingų pokyčių?“ Žinoma, čia galima suprasti kaip norą, kad ES tarpininkautų, pavyzdžiui, Rusijoje, kuri labai nedidele dalimi yra atvėrusi archyvus ar kitas saugyklas Lietuvos tyrinėtojams, apskritai – Lietuvos visuomenei.

Viena vertus, tokios svarbios šio oratoriaus pastabos, kaip ir kitų suinteresuotų lituanistikos problemomis kalbėtojų žodžiai, apskritai nesiskiria nuo veiksmų: Č. Juršėnas 2004–2006 metais vadovauja visuomeninei Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijai, kuri inicijuoja

¹¹ Lietuvos Respublika tapo Europos Sąjungos nare 2004 m. gegužės 1 d.

įvairių institucinių problemų, susijusių su medžiaginiaisiais paminklais, svarstymą, ieško paramos rankraštinio paveldo išsaugojimui, formuodama atskirą programą. Tačiau kalbų adresatas turėjo būti tikrai ne tie patys asmenys, kurie tiesiogiai dirba lituanistikos baruose.

Turime vėl suvokti, kokios reikšmės turėjo 1904 metais paskelbta lietuviškos spaudos teisė, kai buvo atšauktas draudimas: ši sukaktis – tai ne tik (ir ne tiek) periodinės spaudos šventė, bet lietuvių politinės raidos reiškinys. Deja, pasakytų kalbų analizė rodo, kad praėjus 3 metams, ritualinio minėjimo metu įvykiui, kadaise Juozo Tumo-Vaižganto prilygintam didesniai laimėjimui nei Žalgiris, tikrai buvo suteiktas vien formalus požiūris. Posėdis neatspindi aiškaus probleminio tikslo – atskleisti kultūrinės raidos įžvalgų galimybę, padėti suformuluoti principinę nuostatą ne tik paveldo, bet ir apskritai kultūros politikai. Tai juolab keista, nes lietuvių laimėtos spaudos draudimo bylos 100-metis UNESCO buvo įtrauktas į minėtinų svarbių datų kalendorių, o apskritai sukaktis Lietuvos valstybėje buvo paminėta pakankamai plačiai, įvairiuose regionuose. Buvo priimta tam tikra tradicinė pozicija garbingų, nusipelnusių kultūrai asmenų atžvilgiu: jiems suteiktas žodis parlamente iškilia proga. Tačiau į kalbų turinį tiesiog nebuvo atsižvelgta. Vis dėlto suprasdami ritualo prasmę ir formą, suvokiame, kad ne kalbėtojai buvo svarbiausi: renginio tikslas – tik paminėti istorinę sukaktį. Taigi šiuo atveju negali būti vertinama, kad renginyje turėjo dalyvauti būtent šie asmenys. Vadinasi, dar galima svarstyti, ar tikrai tikėtasi, kad šie kalbėtojai iškels problemą. Kompetencijos požiūriu, kalbėtojai atitiko atstovaujamas sritis, bet, įvertinant minimalistinį posėdžio uždavinį – atlikti ritualą svarbia istorine proga – tai galėjo būti ir kiti žmonės. Ar kurie nors kiti būtų pasielgę kitaip, būtų nutylėję, pavyzdžiui, paveldo problemą?

Privalu pabrėžti ir kitą itin svarbų kalbų sakymo aspektą – oratorystę ir kalbėtojų pripažinimą. Šiuo atveju itin svarbia proga visuomenės elitui (tai yra išsilavinusiems ir aktyviems mokslo, meno, švietimo, politikos, žiniasklaidos veikėjams) žinomi asmenys Seimo tribūnoje kalbėjo pirmą kartą (išskyrus, žinoma, Seimo vadovą). Tai vertintina kaip privalumas, nes

kiekvienas iš kalbėtojų turėjo potencialią galimybę pateikti naują mintį ir pasirodyti kaip įdomus oratorius. Tačiau, tyrinėjant kalbas ir lyginant jas su garsiniu pateikimu (posėdžio įrašu), išryškėja kryptingas polinkis daugiau klausytojų dėmesio sutelkti į gerai parengtą *tekstą*, negu į jo *pateikimą*.

Retorikos menas reikalingas suprasti kiekvienam žmogui, kuris sutinka tarti žodį viešai, ir ypač – pagrindinėje valstybės salėje. Jau seniai žinoma, kad gabūs oratoriai pritraukia dėmesį neverbalinės komunikacijos technika; jie sugeba įlieti emocijų į žodį. Jei tas žodis ir gražiai parašytas – jis bijo tylaus arba neišraiškingo tarimo, nes lieka „neišgirstas“ arba nesu-prastas. Paminėtu atveju, klausantis kalbų įrašo, verta atkreipti dėmesį, kad kalbėtojai yra puikūs savo sričių specialistai, tačiau beveik kiekvienam jų buvo reikalinga justis kalbos sakymo tempą, balso tembro skambesį ir garsą, intonacijų – net ir kreipimusi atveju – raišką. Taigi dabar vertėtų panagrinėti, ar tikrai nebuvo jokių galimybių atkreipti masinės komuni-kacijos priemonių dėmesį, *jei jos buvo nusiteikusios klausytis?*

Kitą variantą, straipsnio autorius turėtų lyg ir pateisinti ne tik politikų, bet ir žiniasklaidos nedėmesingumą tuo, jog esą keliems kalbėtojams pri-trūko oratorystės meistriškumo, sakomo žodžio raiškos, o vienam – kalbos trukmės ir turinio dermės.

Vis dėlto sakytu kalbų struktūra, jų probleminė sąsaja ir kai kurių kalbė-tojų nepriekaištingas raiškumas, variant žodžius, išlaikant tinkamas pauzes skelbiamai minčiai suvokti (pavyzdžiui, D. Užpelkienės, A. Nugaraitės, R. Sakalaitės-Jonaitienės ir Č. Juršėno) visiškai paneigtų bandymus prie-kaištauti dėl žodžio raiškumo. Tam yra ir dvi kitos, papildomos svarbios aplinkybės: politikai turi įsiklausyti į problemas, kad ir kokių balsu jos būtų skelbiamos (raiškiai ar ne), nes patys *suteikė tribūną* kreiptis į įsta-tymų leidėjus; antra, žurnalistai, atstovaujantys įvairioms redakcijoms, būtų turėję išklausti kalbų, nes tam tikra prasme tai yra ir žiniasklaidos profesinė šventė. Vis dėlto Seimo posėdžių salės ložėje žurnalistų, sakant kalbą jau pirmajam svečiui – A. Ragauskui, nebuvo.

Trumpiausia – disidento ir spaustuvinininko V. Andziulio kalba sulaukė išskirtinio klausytojų dėmesio – prelegentą jie pagerbė ilgiau plodami nei

kitiems ir atsistodami. Galima daryti prielaidą, kad jis buvo pagerbtas labiau už disidentinę veiklą negu už kalbos turinį, kurioje ne tik etruskų rašmenis, aptiktus ant drobulės viename iš kapų Egipte, susiejo su lietuviškais; jis pasiguodė ir asmeniniais rūpesčiais, neva neturėdamas teisės dirbti muziejuje ir tuo pat metu gauti valstybinę pensiją.

Straipsnio autorius tikrai gali teigti, kad gebėjimas įdomiai, pasitelkiant retorikos meną, neturi būti kriterijus iškilmingų posėdžių metu vertinant kalbėtojus. Jie yra pakviečiami tam tikra proga kaip garbingi ir kartu kompetentingi įstatymų leidėjų svečiai, kad suformuluotų tam tikras apibrėžtis iš tų sričių, kuriose dirba, už kurias yra iš dalies atsakingi. Retorika tokiu atveju gali būti tik pagalbinė priemonė; ji gali padėti pasiekti platesnio pripažinimo kalbos sakytojui. O kaip ji dar gali „padėti“ skelbiamai problemai, kuri kelis kartus pakartojama viename renginyje skirtingų kalbėtojų? Vadinasi, kažkokia išskirtinė žodžio raiška šiuo atveju neturėjo ir neturi esminės svarbos.

Kita vertus, gegužės 7-oji 2004 metais apskritai turėjo tapti renginių kulminacija – kai, sureikšminant 100-mečio raidos idėjas, aukščiausiu lygiu turėjo būti atkreiptas dėmesys į spaudos draudimo bylos pasekmes Lietuvos politikai ir kultūrai (ne tik periodinei spaudai). Tačiau nacionalinėje žiniasklaidoje tą dieną pateikiama skeptiška nuomonė apie lietuvių raštijos raidą – esą „kai anglai jau skaitė W. Shakespeare’ą, ispanai – M. Cervantes’ą, nei šie [Mažvydo ir M. Daukšos kūriniai], nei vėlesni raštai mūsų protėviams nereiškė galimybės bendrauti tarpusavyje (...)“¹². Šiuo atveju gana primityviai pateikta, vartotojiškoje vadinamojo elito dalyje paplitusi nihilistinė nuomonė, iš esmės pagrįsta tarybinio laikotarpio masėms skirtomis žiniomis („Katekizmas“ – „Metai“ – „Aušra“), be jokio mokslinių tyrimų konteksto nubraukia net ir spaudos draudimo panaikinimo Bylos laimėjimą. Redakcinė pozicija suteikia nuojautos, kaip bus nacionalinėje žiniasklaidoje „išgirstos“ ir „perskaitytos“ kalbos, pasakytos Seimo posėdyje. Išplėstinėje žinutėje galima „sužinoti“, kad jos buvo pasakytos¹³.

¹² Lietuvos rytas. Laiko ženklai. 2004, gegužės 7.

¹³ Lietuvos rytas. 2004, gegužės 8. Taip pat – Lietuvos nacionaliniai radijo ir televizijos

Nacionalinė periodika atskleidė standartizuotą spaudos ir valdžios santykių pobūdį: ir šiuo atveju redaktoriai ir žurnalistai pabandė net suversti atsakomybę politikams dėl neva menko jų susidomėjimo spaudos atgavimo 100-mečiui paminėti skirtu posėdžiu. Deja, jie patys buvo visiškai nedėmesingi, nes iš esmės visiškai „negrįdėjo“, kas iš tikrųjų buvo posėdyje pateikta. Be to, puikiai išmanydami kai kuriuos lietuvių politinės kultūros trūkumus – pavyzdžiui, kritiško mąstymo trūkumą vertinant periodikos komentarus, suvokiame, kad net ir išankstinis supaprastintas nacionalinės žiniasklaidos požiūris į spaudos atgavimą, pabrėžiant, jog lietuvių raštas susiformavo tik XX a. tarpukariu (!), galėjo turėti (takos dalies politikų požiūriui) sukakties reikšmę.

Tokiomis aplinkybėmis iškilingai pasakytos kalbos galėjo turėti emocinį poveikį tik pakviestiems ir gausiai dalyvavusiems mokslo ir meno sričių darbuotojams. Žiniasklaida interpretavo ritualą Seime kaip formalų kalbų sakymą. Visuomenė negavo išsamios atskaitos iš šio posėdžio per tikrai *masinės* komunikacijos priemones (MKP).

Viešosios informacijos teorija apskritai yra grindžiama konfliktų, išskirtinių problemų paieškomis. Posėdyje, kaip pastebėjome, jų buvo iškelta, ir įdomu tai, kad kai kurios tiesiogiai buvo (ir tebėra) nulemtos Vyriausybės klaidų. Jos ir buvo sakomos Ministro Pirmininko akivaizdoje. Tačiau žiniasklaida turėjo išankstinį, „formalų“ požiūrį, tad ta pati teorija, įspėjanti neturėti išankstinės nuostatos, šiuo atveju liko atitrukta nuo profesionalaus jos išmanymo.

Jeigu tiksli atskaita apie iškeltus svarbius dalykus būtų viešai ir aiškiai pateikta per MKP, tikriausiai ji turėtų poveikio ir Vyriausybei. Ypač tuo atveju, jei Vyriausybė nebūtų linkusi girdėti Seimo posėdyje paskelbtų dalykų. Masinės komunikacijos priemonių vaidmuo čia būtų buvęs išskirtinai naudingas: spauda, radijas, televizija galėjo sumodeliuoti kalbų problematiką, pateikdama ją visuomenei kaip naują kritikos valdžiai galimybę.

Kalbėtoja(s)	Paveldo saugojimas	Probleminių situacijų apibūdinimas	Moralinis ir etinis aspektai
Vytautas Andziulis		<i>Darbo teisė</i>	
Česlovas Juršėnas	Paveldo paieškos		Narystės ES galimybės rūpintis paveldu
Vaclovas Krutinis		<i>Darbo teisė</i>	
Birutė Kulnytė	Paveldo apsauga – nacionalinė problema	<i>Istorinių paminklų išsaugojimas</i>	Valstybingumo raidos įamžinimas (palyginti su ES)
Audronė Nugaraitė			ES ir lietuvių mentalinis patyrimas
Kornelijus Platelis	Lietuvių kalba šiuolaikinėje valstybėje		Lietuvių kalba gamtos ir technologijos mokslų srityse
Aivas Ragauskas	Modernus istorinio paveldo tyrinėjimas		Narystės ES atsakomybė už lietuvių k. vartojimą užribyje
Ramunė Sakalaitė-Jonaitienė		Išėivių spaudos išsaugojimas	Išėivijos ryšys su Lietuva
Dalia Užpelkienė		<i>Paveldo skaitmeninimas</i>	Dialogas su ES paveldo tyrėjais

Kursyvu pažymėtos konkrečiai įvardytos arba kritiškai apibūdintos situacijos, kurios reikalingos Vyriausybės dėmesio – tai atspindi kalbų turinys. Moralinio aspektu dauguma kalbų autorių paminėjo Europos Sąjungos privalumus. Akivaizdu, kurie kalbų akcentai sutapo – ir tai rodo problemos esmę, skirtą įstatymų leidėjams įsigilinti. Juk geresnės vietos kaip valstybės tribūna specialistai ir neturėjo.

IŠVADOS

1. Posėdis, skirtas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimui, liko įprasmintas įdomaus turinio, aiškiai ir konkrečiai įvardytų problemų, gerai apmąstytų teisinių ir etikos nuostatų kalbomis.

2. Posėdžio kalbose konstatuota, kad lituanistikos paveldui reikalinga išskirtinė valstybės globa, pabrėžtas pilietinio ugdymo poreikis. Keliose kalbose buvo aiškiai įvardytos konkrečios problemos, kurių neišsprendė Lietuvos Vyriausybė ir jos tebelieka atviros.

3. Kalbų, pasakytų iškilmingame posėdyje, turinys, formuluojamas ne politikų, apskritai politiniams sprendimams turi menkos įtakos; jis neanalizuojamas tose institucijose, kurioms būtų priskirtina viešai įvardytų problemų sprendimų kompetencija.

4. Iš Seimo posėdžio protokolo nėra galimybių suvokti posėdyje paskelbtų problemų; jeigu jos, kaip apibendrinanti išvada, būtų pateiktos Seimo vadovybei, tuomet tokia informacija turėtų būti skirta ir Vyriausybei arba, įvertinant problemų turinį, kitoms valstybės institucijoms išnagrinėti ir priimti sprendimus.

5. Periodinė žiniasklaida (MKP) paviršutiniškai apžvelgė Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio minėjimui skirtame posėdyje pasakytas kalbas ir neperteikė visuomenei paskelbtų problemų, nesugebėdama įvertinti posėdyje pavišintos informacijos esmės. MKP pati sumenkino savo vaidmenį ir galimą įtaką politinei valdžiai, galinčiai atsižvelgti į paskelbtas problemas.

6. Seimas turėtų iš esmės išnagrinėti iškilmingų posėdžių (kaip valstybinių ritualų), jų metu numatomų pasakyti kalbų tikslą ir priimti sprendimą dėl jų vertinimo ir pasekmių; tai padėtų sustiprinti politinės kultūros sampratą tarp Seimo narių, jeigu būtų žinoma, kad parlamente pasakyta kalba bus nagrinėjama jos konstruktyvumo, svarbumo, istorinės ir teisinės vertės aspektais.

THE ACT OF GIVING SOLEMN SPEECHES DURING THE SEIMAS SITTINGS, SIGNIFICANCE AND INFLUENCE OF THE SPEECHES

ANDRIUS VAIŠNYS

Summary

Keywords: the Seimas sitting; speech; rhetoric; state commemoration; influence.

What significance do the solemn speeches have in the current parliament, the institution that represents the nation, when such speeches are given on significant occasions?

The author answers this question by making an assumption that giving speeches in a national parliament is a ritual that has its form and contents. However, the goal of this ritual has been growing narrower. Does it indeed matter what and in what manner is being said during the solemn commemorations that are taking place in the Seimas of the Republic of Lithuania?

A solemn commemoration is an event and a show that is being staged in a parliamentary republic on certain dates to affirm the continuity of political principles. Evaluating any commemoration from an objective point of view, it is worth considering the significance of the occasion,

event, or person to be commemorated, and their influence on Lithuanian politics, the interest politicians are pursuing when inviting certain speakers, the role these speakers play in the society, their competence, and the goal of the event.

The author selected the sitting that took place on 7 May 2004, when the 100th anniversary of the restitution of the Lithuanian press was celebrated, and evaluated the speeches. The author also examines whether the speakers who made the speeches during the event contributed to the understanding not only of the significance of the solemn commemoration, but explored the declared problems of heritage protection. The author of the article analyzes the outcome of the solemn commemoration sitting of the Seimas, when the crucial problems presented by the speaker to the audience received no reaction after

the sitting, even though the decisions made by the officials who were present in the audience could have had a significant influence on heritage protection,

monument protection, and digitalization of hand-written manuscripts and old documents.

Ļeikta 2006 m. lapkričio 17 d.